

Instituția cadiatului în Dobrogea otomană

GEORGETA ANGHEL

Intrată treptat sub ocupația Semilunei, începând cu campania din 1419-1420 îndreptată împotriva lui Mihail, fiul marelui Mircea Voievod, continuând cu expedițiile din perioada 1423-1427, apoi cu cele din 1445 și 1462 împotriva lui Vlad Dracul, respectiv, Vlad Țepeș, și desăvârșindu-se prin cucerirea Chiliei și Cetății Albe, a gurilor Dunării și a zonelor înconjurătoare la 1484, Dobrogea avea să devină, pentru patru secole și jumătate, o provincie otomană.

Conform obiceiului, otomanii au trecut la organizarea ei ca provincie de margine (*udj*), condusă de către un *udj-bey* (bei de margine). Inițial a fost inclusă în sandjeak-ul de Silistra, parte componentă a vilayetului Rumeliei. Ulterior, prin restructurări și reorganizări succesive, se constituie vilayetul de Silistra, Oceașkov sau Badabag, în funcție de locul unde își avea reședința guvernatorul. Această unitate administrativă se întindea chiar dincolo de Dunăre, incluzând, pe lângă Dobrogea propriu-zisă, și raialele¹ Giurgiu și Brăila.

În timp, Dobrogea avea să devină o unitate administrativ-teritorială de sine stătătoare în cadrul Imperiului Otoman. Importanța ei era deosebită, căci otomanii aveau astfel posibilitatea să „monopolizeze” comerțul la Marea Neagră. Evident, termenul nu trebuie luat în accepțiunea sa absolută căci, așa cum s-a demonstrat și documentele probează acest lucru, au existat legături comerciale privilegiate cu Imperiul Otoman, dar s-a făcut în continuare comerț, chiar dacă de mai mică amploare, atât cu vecinii cât și cu parteneri de la mare distanță.

Din punct de vedere militar, strategic, această zonă reprezenta locul de pornire pentru numeroase campanii militare, aici se aflau vadurile de trecere către teritoriile nord-dunărene și nord-pontice, Dobrogea constituindu-se într-un adevărat tampon între Imperiul Otoman și țările vecine.

Pentru a putea fi bine administrată, teritoriul fiind destul de întins (aproximativ 13500 de km²), Dobrogea otomană a fost împărțită în kaza-le². De-a lungul stăpânirii otomane au existat, cu mici modificări teritoriale, un număr de opt kaza-le: Tulcea, Hârșova, Isaccea, Babadag, Carasu (Medgidia), Mangalia, Silistra și Constanța (Küstence). În fruntea kaza-lei se găsea un *cadiu* (*kadi*), secondat de un *naib*.

---

¹ *Raia* (*re'aya*) – aici cu sens administrativ, referindu-se la zonele ocupate de turci în jurul cetăților Giurgiu și Brăila.

² *Caza* (*kaza*) – unitate administrativ-juridică din Imperiul Otoman, aflată sub jurisdicția judecătorilor musulmani ziși *cadii* (*kādī*), mai târziu a unor guvernatori (*kaymakam*); plasă (devenită județ).

Orașele erau conduse de câte un administrator numit *kethüda* (*kehaia*), ajutat de un serdar de ieniceri, un *subași* (șeful poliției) și de un *mühtesib* (contabil).

La Babadag, multă vreme cel mai însemnat oraș al Dobrogei, se mai găseau un *Şeih ül Islam* (șef religios) și un *nakib ül eşref* (păzitorul drapelului lui Mahomed). Orașele-cetăți, de exemplu Hârșova, aveau în plus un *dizdar* sau *muhafiz* (comandantul garnizoanei).

În fiecare port se găsea un *gümrük emini* (intendentul vămii).

Peste toți acești funcționari se aflau cei doi mari cărmuitori ai provinciei: un *vali* (guvernator), care își avea sediul la Silistra, și un *serâsker* (șef militar), ce își avea reședința la Babadag sau Isaccea.

Împărțirea administrativă a Dobrogei a suferit multe modificări de-a lungul celor 460 ani de stăpânire otomană, ultima având loc la 1864, când se creează *vilayet-ul Tuna* (Dunărea), format din mai multe *sandjak-uri* sau *liva-le*, printre care și sandjak-ul Tulcea, care cuprindea cele mai multe dintre kaza-urile Dobrogei³.

În fruntea sandjak-ului se găsea un *mutesârif* (subguvernator), care era ajutat de un consiliu numit *Medjlis-i Irade-i Liva*, format din reprezentanții kaza-urilor. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiecare kaza (numită și căimăcămie) era condusă de un caimacam, ajutat și el de un consiliu numit *Medjlis-i Irade-i Kaza*. Orașele mari aveau în frunte un *mudir* și un consiliu comunal (*Medjlis-i Nahiye*), ca și un comandant al poliției (*mufetiș*), care la Tulcea avea un rang mai înalt (*tahir-agasi*).

Comunitățile rurale erau administrate de un *muhtar* sau *ciorbagiu*, funcționar ce era numit din rândul naționalităților preponderente numeric. Acolo unde populația era amestecată, și aceste cazuri erau foarte frecvente, erau chiar doi sau trei *muhtar-i*⁴.

De asemenea, tot în această ultimă perioadă se înființează mai multe instanțe de judecată, la nivelul kaza-lei, sandjak-ului și vilayet-ului, precum și tribunale comerciale (*tidjaret*) la Tulcea și Constanța⁵.

După ce am arătat, într-o scurtă trecere în revistă, evoluția principalelor funcții și instituții de-a lungul celor patru secole și jumătate de stăpânire otomană în Dobrogea, să ne concentrăm atenția, în cele ce urmează, asupra personajului-cheie al acestui sistem instituțional- cadiul.

Conform principiului separației puterilor în stat, fiecare provincie avea în fruntea sa un reprezentant al puterii executive (*bey*), acesta provenind din clasa militarilor, și un *kadî* (cadiu) provenind din clasa ulema-lelor (învățați musulmani, doctori în dreptul canonic musulman, în drept cutumiar și în

³ Halil Inalcik, *Dobrudja*, în *Encyclopedie de l'Islam*, nouvelle edition, vol. II, Leiden-Paris, 1963, p. 628.

⁴ C. Teodorescu, *Din trecutul Dobrogei*, București, 1897, p. 8-9.

⁵ Baron d'Hogguers, *Reşignement sur la Dobrudja. Son etat-actuel, ses ressources et son avenir*, Bucarest, 1897, p. 42.

teologie), acesta fiind reprezentant al puterii legale, judecătorești. Tot potrivit principiului deja enunțat, beiu nu putea să aplice nici o pedeapsă fără hotărârea cadiului, în schimb, cadiul nu putea să-și ducă la îndeplinire propriile sentințe. În deciziile sale, cadiul era independent de bey, primea porunci direct de la sultan, căruia, la rândul său, i se putea adresa fără intermediari⁶.

În teritoriul administrat, kadî-ul aplica atât legea islamică religioasă (*șariat*) cât și legea sultanală (*kânun*).

În mod evident, la cucerirea fiecărui nou teritoriu, otomanii întâlneau și un ansamblu de legi, cutume și instituții, acestea nefiind cu totul desființate ci doar adaptate necesităților imperiului, eliminându-se în mod automat cele care erau contrare legilor proprii. Această practică avea ca scop evitarea neliniștilor cauzate de introducerea noului sistem, cointeresarea și colaborarea populației cucerite, experiența dovedind că schimbările bruște aduceau pe cale de consecință o scădere a încasărilor, din impozite.

Pentru stăpânirea și conducerea unui nou teritoriu era absolut necesar să fie cunoscut numărul supușilor, apartenența lor etnică și repartitia pe zone geografice, motiv pentru care se realiza un recensământ al populației și numai după aceea se fixau impozitele. Agentul constatator nota realitatea întâlnită în teren și apoi urma rolul cadiului: cel care trebuia să facă rapoarte amănunțite, să evedențieze prevederile legale sau cutumiare care, fără să contravină șariat-ului, făceau ca instituțiile să funcționeze bine. Sub formă de *arz-uri* (expunere de motive, memoriu, plângere colectivă) acestea plecau către Înalta Poartă și, în cazul celor acceptate, se întorceau sub formă de firman sau ilustră poruncă, aducând confirmarea scrisă a sultanului. De regulă, arz-urile se încheiau cu formula: „Firmanul și Porunca ce vor urma depind de Poartă cea purtătoare de noroc”, în timp ce firmanul se încheia cu formula: „Așa să știți și să aveți încredere în Ilustrul semn!” sau: „De aceea a fost emis firmanul meu purtător de glorie scriindu-ți-se să procedezi cu credință și cu sinceritate”⁷.

Astfel, în mod indirect, practicile locale din teritoriile cucerite, mai ales în perioadele timpurii, au avut o mare influență în dezvoltarea kânun-ului otoman. Au existat trei categorii de kânun: a) hotărârile cu caracter de legi, pe care sultanii le-au emis în anumite chestiuni; b) hotărârile referitoare la o anumită regiune sau la un anumit grup social; c) kânunnăme-lele cu caracter general, aplicabile în întregul imperiu. Kânunnăme-lele comentau fie legile de posesiune și transfer ale pământului, fie status-ul legal, fie scutirea de impozit a re'âyâ-lelor⁸.

Pentru a putea face față exigențelor posturilor în care erau puși, cadiii aveau

⁶ Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 203.

⁷ Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, București, Editura Academiei, 1976, vol. I (1455-1774), p. 302.

⁸ Aici cu sensul de *supus otoman*; inclusiv locuitorii Țării Românești erau denumiți *raia*.

o foarte bună pregătire teoretică, pregătire pe care o dobândeau în școli (*medrese*). În funcția de școala pe care o absolveau, de profesorii pe care îi aveau și, nu în ultimul rând, de capacitatea individuală, ei puteau accede într-un post foarte bun și foarte solicitat sau puteau ajunge în mici târguri de provincie. Școala (*medrese*) era o instituție susținută financiar de către un *vâkuf* și făcea parte, de obicei, dintr-un complex ce cuprindea: o moschee, un ospiciu, alte instituții caritabile. Această *medrese* era o instituție ce se conducea singură în cadrul unui *vâkuf*, care, la rândul-i, era o instituție autonomă. *Müderris* (profesor șef și administrator al unei *medrese*-le) era numit prin hotărâre imperială. În Imperiul Otoman exista o rigidă ierarhie a ulemalelor și un sistem strict al promovărilor. Astfel, *müderris*-ii *hariç*-ii *medrese*-lelor sau absolvenții semânye *medrese*-lelor puteau deveni *kâdî* ai târgurilor mici, având un câștig estimat la 50-150 akçe-le zilnic. În schimb, un *kâdî* câștigând 300 de akçe zilnic, sau mai mult, putea deveni *defterdar*⁹ al Divanului Imperial. Un *müderris* la semânye sau la o *medrese* de rang mai înalt putea accede până la funcția de *kâdî* de Istanbul sau chiar *kâdiasker*. Un *kâdî* câștigând peste 500 akçe zilnic putea ajunge nișanci al Divanului Imperial.

În ordinea importanței, pe scara ierarhică se aflau:

1. *Kâdiasker*-ii de Rumelia și Anatolia;
2. *Kâdî*-ul de Istanbul;
3. *Kâdî*-ii celor opt orașe importante (Meccă, Medina, Edirne, Bursa, Cairo, Damasc, Alep, Ierusalim)¹⁰.

Șeful ulema-lelor era *Şeyh-ül Islam*. La nivelul fiecărui târg sau oraș important exista *mufti*-ul, care avea la nivel zonal atribuții asemănătoare cu cele pe care le deținea *Seyh-ül Islam* la nivel statal. Aproape independent de activitatea politică până către mijlocul secolului al XVI-lea, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea *Şeyh-ül Islam* devine un personaj tot mai important, dar dependent politic. Din această perioadă datează investirea sa cu puterea de a numi *kâdî*-ii care câștigau mai mult de 40 akçe zilnic. De asemenea, *kâdî*-ii cu rang de *molla* treceau din funcția de *kâdiasker* în cea de *Şeyh-ül Islam*.

Unde se găseau în ierarhia otomană orașele și târgurile dobrogene vom încerca să arătăm în continuare, ținând cont de informațiile pe care ni le dau contemporanii acelor vremuri în legătură cu numărul locuitorilor, activitățile desfășurate de ei, mozaicul etnic și alte informații complementare.

De multe ori, mărturiile celor ce au trecut prin teritoriul dobrogan se constituie în evaluări mai mult sau mai puțin exacte. Iată, de exemplu, mărturiile lui Evlia Celebi, la jumătatea secolului al XVII-lea, cu privire la orașul Constanța: „Dar, fiind așezată pe malul mării, Constanța nu este prea bogată și prosperă, căci adeseori a fost atacată, ruinată și arsă de cazaci. Constanța este un

⁹ *Defterdar* – control financiar.

¹⁰ Halil Inalcik, *op.cit.*, p. 350.

cadiat cu rang de 150 de aspri, așezat pe malul Mării Negre și face parte din Eyaletul Silistrei, fiind dependentă de cadiul de Karasu. Cadiul primește anual trei pungi de aspri din ținutul său. Se găsesc în total vreo 150 de case, acoperite cu olane și cu șindrilă. Are o singură mahala, iar lângă schelă se află o geamie simplă, dar folositoare. Mai sunt: un han, 40-50 de hambare, care seamănă cu niște hanuri așezate lângă schelă, și câteva prăvălii, alte construcții nu are¹¹.

Același erudit călător avea să constate existența a încă două cadiate de același rang. Chiar dacă în descrierile sale apar și multe exagerări (de exemplu, menționarea unui număr de 17 geamii în orașul Hârșova¹², în timp ce izvoare de secol al XVIII pomenesc una singură), se poate observa ochiul atent al unuia care, cunoscând sistemul instituțional otoman, are ocazia să constate modul în care aceste instituții funcționau, precum și integrarea lor în ansamblul statal.

Iată, în câteva cuvinte, cum arătau alte două orașe dobrogene evaluate de Evlia Celebi ca având, ca și Constanța, rang de cadiat de 150 de aspri. Hârșova: „Aceasta este un cadiat cu rangul de 150 de aspri în cadrul sangeacului de Silistra și are subași, mühtesib, dizdar, și 80 de oșteni”. În ceea ce privește numărul gospodăriilor, aflăm că orașul „era compus din două mahalale cu o mie șase sute de case”¹³. Tulcea „este un orașel care se arendează cu 10 pungi de aspri și se bucură de scutire. Este un cadiat cu rang de o sută cincizeci de aspri. Din satele sale și din comunele Beș Têpe se strâng anual 3 pungi pentru cadiu, drept plată pentru că face dreptate ... Orașul Tulcea este format din șase sute de case valahe și bulgare, făcute numai din trestie și papură”¹⁴.

De o importanță cu mult mai mare erau, în aceeași accepțiune, orașele Mangalia și Karasu. Despre Mangalia aflăm că „orașul este frumos și înfloritor, fiind așezat pe malul mării, într-un șes nisipos. Face parte din vacufurile Esmahan Sultan. Are un cadiu și un mütevellî. Este un cadiat cu rang de 300 de aspri, în eyaletul Silistrei, pe teritoriul Dobrogei.

Din ținutul ei, cadiul primește anual șapte pungi. Există, de asemenea, un serdar al orașului, un mühtesib al orașului și un subași”¹⁵.

Despre Karasu aflăm din aceeași sursă că „este acum separat de hassul împărătesc al vizirilor din eyaletul Oceakov. Guvernatorii săi sunt: un agă al pașei și un voievod. El guvernează cu vreo sută de supuși, strângând șapte pungi de aspri pentru pașă și patru pungi pentru el. Este un cadiat cu rang de 300 de aspri. Din comună sa, cadiul primește șapte pungi. Are chehaia de spahii, serdar

¹¹ Evlia Celebi, *Seyahatnâme* (Carte de călătorie), în *Călători străini despre țările române*, vol. VI, ediție îngrijită de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Mustafa Ali Mehmet, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 385.

¹² *Ibidem*, p. 451.

¹³ *Ibidem*, p. 450.

¹⁴ *Ibidem*, p. 404.

¹⁵ *Ibidem*, p. 380.

de icnieri, strângător de taxe și müttesib. Este alcătuit din trei mahalale, cu o mie de case, simple și cu etaj, acoperite cu olane și cu șindrilă”¹⁶.

Pe lângă târgurile și orașele mici ce ne sunt prezentate de către Evlia Celebi, iată că avem și imaginea unuia dintre orașele mari ale Dobrogei, o vreme chiar reședința guvernatorului.

„Acest oraș are un hass și pașă și un voievodalik în eyaletul Oceaov. Este un loc bun, cu un venit de o sută patru pungi. Este un cadiat însemnat cu rang de 300 de aspri, dar 500 de aspri au fost *dași ca moll-lelor*. Are șapte naibi de comune. Toate satele dependente de Babadag sunt în număr de o sută”¹⁷. „Din aceste sate cadiului i se procură un venit de 10 pungi ... La Babadag se află trei mii de clădiri cu un cat și seraiuri înalte cu două caturi, clădite din piatră, precum și alte numeroase case”¹⁸

Spre comparație, prezentăm, în continuare, situația existentă cu două secole mai târziu, la 1877-1878, momentul reîntegrării Dobrogei la patria-mamă, conform raportului Oficiului Central de Statistică. Astfel, sandjakul Tulcea cuprindea kaza-lele: Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Küstence, Medgidia, cu un număr total de nouă comune urbane, 255 de comune rurale și 350 de sate și cătune”¹⁹.

După ce am văzut ce condiții trebuia să îndeplinească un cadiu, ce studii trebuia să aibă, care era locul său în ierarhia otomană, precum și unde erau plasate în aceeași ierarhie orașele și târgurile dobrogene, în cele ce urmează ne vom ocupa de rolul său efectiv și de documentele create de acesta.

Cadiul îndeplinea funcțiile de: judecător, primar și notar.

În prima sa calitate, cadiul judeca diverse pricini și dădea sentințe conform șeriatului și kânun-ului. Pricinile judecate erau notate în registre (*siciler*). Registrele cadiale, care s-au păstrat, se constituie în surse de informații extrem de bogate, știută fiind conștiințiozitatea cu care funcționarii otomani înregistrau faptele.

Alte genuri de documente emise de cadii erau arz-urile și hücet-ele (*hoget*).

Arz-urile cuprindeau propuneri privind condițiile de negoț, rapoarte către Înalta Poartă, în care erau semnalate anumite realități locale care, fie se cereau a fi schimbate, fie urmau a fi acceptate (și într-un caz și în celălalt fiind necesar firmanul sultanului).

În ceea ce privește hoget-ele (hücet), ele erau dovezi, acte emise de cadii, cu caracter de sentință. Prin hoget se puteau confirma cercetările efectuate, se confirma că purtătorul său are de primit niște datorii, se puteau regla drepturi

¹⁶ *Ibidem*, p. 396.

¹⁷ *Ibidem*, p. 388.

¹⁸ *Ibidem*, p. 391.

¹⁹ D.A.N.I.C., fond Ministerul de Interne – Direcția Generală a Statisticii, dosar 1364/1879, f. 109.

successorale, se confirma împăcarea pe cale amiabilă a părților, se confirma radierea unei datorii, se autentifica un act de proprietate.

Analizând diversitatea activităților pe care le desfășura cadiul și multiplele categorii de documente ce emanau de la el, putem să realizăm de ce era necesar ca persoanele care îndeplineau aceste funcții să fie bine instruite, să fie devotate și bine intenționate, să poată face față cu abilitate unei situații neprevăzute.

Iată câteva exemple de documente ce sunt fie emise de cadii dobrogeni, fie răspunsuri primite de la sultan (firmane, porunci) ca urmare a arz-urilor înaintate de aceștia. Evident, problematica era cu mult mai vastă.

Într-o poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiului de Hârșova, la 1614-1615, în urma scrisorii primite de la voievodul Țării Românești, prin care i se aduce la cunoștință sultanului că este îngădit negoțul liber ce se făcea în Târgul de Floci, se spune: „Când această poruncă va ajunge, procedând potrivit scrisorii date de agalele lor, așa cum s-a arătat mai sus, de acum înainte să nu permiți și să interzici să se facă samavolnicii de acel fel asupra raialei Țării Românești și asupra altor sârmani, și să nu fie tulburări. Iar dacă împotriva poruncii mele și a scrisorii agalelor lor fac totuși din nou silnicii, prin împuternicirea celor menționați mai sus, să-i aduci în fața tribunalului, *indiferent cine ar fi ei*. După deliberări, să-i raportezi pe nume și chip, pentru a se proceda potrivit ilustrei mele porunci care se va da apoi în privința lor”²⁰.

Interesant este modul de abordare a problemei. Se cere să fie aduși în fața tribunalului, dacă nu respectă porunca sultanului, „indiferent cine ar fi ei”. Iată o altă poruncă a sultanului Mehmed IV, adresată tot cadiului de Hârșova și încă unui alt cadiu din nordul Dobrogei, nenominalizat, datată 1074 zilkâde 28 (1664 iunie 22), cu referire la impozite. Ele trebuie strânse la timp și integral, motiv pentru care se poruncește ca fugarii să fie urmăriți și puși să-și plătească dările către stat. De data aceasta, porunca a venit în urma petiției (arz-ului) trimise de creștinii înregistrați în condica orașului Hârșova. Se arată că: „supușii care au fost înregistrați împreună cu creștinii din condica Hârșovei să fie siliți să-și plătească gizelele pe care le au în seamă împreună cu creștinii din condica Hârșovei, așa cum au fost înregistrați, indiferent dacă ei se află în Dăieni și Sarai²¹ și în oricare alt sat ... Să nu permiți nimănui să invoce pretexte și să iște ceartă, contrar condiției de recensământ”²².

Indiferent de modalitatea de rezolvare recomandată cadiului, se are în vedere un singur lucru foarte important: plata corectă și la timp a impozitelor, neîmpiedicarea supușilor de a-și achita dările către stat dar și, lucru deloc de neglijat, evitarea supraîncărcării contribuabilului cu taxe suplimentare datorită

²⁰ Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712)*, București, D.G.A.S., 1984, doc. 62, p. 167-168.

²¹ Dăieni și Sarai – comune în kaza-ua Hârșova, situate la aproximativ 15 km de orașul Hârșova.

²² Tahsin Gemil, *op.cit.*, doc. 140, p. 319-320.

neplății acestora de către persoanele care figurează în registrele de impunere fiscală dar nu plătesc dările cuvenite.

Într-o poruncă a sultanului Ahmed al III-lea, datată 1134 Evâil-i zi'l ka'de (13-22 august 1722) către cadiul de Karasu și serdari de ieniceri din kaza-ua respectivă și din kaza-lele Balcic, Mangalia, Babadag, Varna și altele, se arată că sultanul a primit arz-uri prin care era înștiințat că mai mulți răufăcători tulbură liniștea locuitorilor din târgul Constanța, una „dintre anexele kazalei Karasu”.

Se arată că „tâlharii” respectivi nesocotesc șeriatul, că sunt gata oricând de răzmeriță, sultanul poruncind ca aceștia, ori să fie întemnițați „pentru ca, astfel, să fie posibile perceperea veniturilor vămii aflate în posesia lor, precum și îndreptarea neregularităților comise de ei”²³, pentru că „dacă această situație va trebui să rămână așa cum este acum, atunci este clar și evident că abuzurile lor vor spori, ceea ce va împiedica adunarea și perceperea veniturilor miriei și va duce la împărștierea și risipirea sârmanelor raiale”, ori să fie surghiuniți și să li se interzică orice legătură cu târgul Constanța.

O altă atribuție a cadiilor, aceea de a ajuta la achiziționarea „zaherelei” destinate Istanbulului, reiese dintr-un document datat 1147 evâsit-i Rebi-ulahir (10-19 septembrie 1734), o poruncă adresată cadiilor și altor dregători din kaza-lele Burgas, Ahyoli, Varna, Balcic, Cavarna, Mangalia, Constanța și Caraharman, prin care li se cere să asigure achiziționarea grâului la prețul stabilit. Arătându-se că „în kaza-lele menționate, s-a fixat, prin acordul dintre vânzători și mușterii, prețul chilei de grâu, anume ca prețul fiecărei chile de grâu, potrivit chilei din acel ținut, să fie cincizeci și cinci de parale”²⁴, se poruncește ca cei ce nu respectă prețul stabilit „să fie prinși și întemnițați”, să le fie trimise la Istanbul semnalmentele, iar proprietarilor de hambare care nu vor dori să vândă la prețul stabilit „deschizându-se și hambarele celor de acest fel, să se cântărească (?) grâul și să fie predat proprietarilor de vase, iar din partea proprietarilor de vase să se remită posesorilor de zaherele prețul de câte cincizeci și cinci de parale pentru fiecare chilă de grâu”²⁵.

Tot în legătură cu achiziționarea „zaherelei” se afla și sarcina cadiilor de a supraveghea ca aprovizionarea cu produse din Țara Românească și Moldova să se facă ritmic și în așa fel încât întreaga cantitate colectată să ajungă la Istanbul, „fără a ascunde și a tăinuî nici măcar o chilă”.

Astfel, într-un firman al sultanului Mustafa al III-lea către cadii și alți demnitari otomani din localitățile de pe malul Dunării, datat 1184 muharrem, selh (26 mai 1770), se arată: „De aceea s-a dat firmanul meu purtător de înaltă

²³ Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711-1821)*, București, D.G.A.S., 1984, doc.46, p. 148-152.

²⁴ *Ibidem*, doc. 76, p. 212.

²⁵ *Ibidem*.

glorie pentru ca, atunci când va sosi, să cercetați și să stabiliți ce cantități anume de diferite feluri de zaherele au fost transportate, din anul trecut și până acuma, de pe țărmul de dincolo la schelele voastre” și „să vă feriți foarte mult și să vă țineți departe de îndrăzneala de a proceda contrar îngăduinței mele împărătești și de a ascunde sau de a tăinui zaherelele aflătoare sau de a vă supune lăcomici și să vă feriți de a nu scrie adevărul, de hatârul altora, și să nu puneți să se scrie contrariul”²⁶.

Așadar, administrația centrală trebuia să țină sub control strict această activitate și dacă reprezentanții locali nu-și făceau datoria pe deplin ei urmau să suporte consecințele.

De o importanță deosebită era și numărul celor care făceau negoț, iar cadiii aveau obligația să semnaleze sultanului „cerințele pieții” ca, de exemplu, în arzul cadiului de Vidin, datat 1178 Zilhicce Evahir (1765 10-19 iunie) relativ la discuțiile purtate cu localnici, după sosirea firmanului în care se prevedeau condițiile de negoț în Țara Românească, sau cel datat 1179 Cemazi I 3 (1765 octombrie 16), în care se arată că pentru Țara Românească este necesar să primească învoire de negoț un număr de 200 de negustori, nu doar 100 ca în Moldova, arătând că atât Seturnai Exxeid-Mahmud aga, cât și vechilul domnului Țării Românești au fost de părere că „Țara Românească nu se poate compara cu Țara Moldovei, așa încât o sută de negustori, luând asupra lor vânzările și cumpărările de acolo, nu vor putea să le ducă la bun sfârșit. Dacă ar fi două sute de negustori, aceasta nu ar dăuna raiaiei”²⁷.

Desigur, imaginea uncea dintre instituțiile de bază ale statului otoman, instituția cadiatului, nu a fost totdeauna aceeași. Alături de celelalte instituții ea a avut de suferit numeroase modificări și s-a degradat în timp, fiind parte a declinului organizatoric și administrativ al imperiului.

Într-un mod decurgeau lucrurile până către 1580, când totul părea armonizat și echilibrat, și cu totul diferit la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, când toate instituțiile încep să se degradeze rapid, când legile încep să fie disprețuite, când violența și abuzurile se răspândesc.

Și dacă, la nivel central, secretarii începeau să se facă vinovați de falsificarea firman-elor și de acordarea mai multor diplome pentru un singur fief, în mod cert și ducerea la îndeplinire a unor hotărâri, ce ele însele nu erau corecte, se făcea în același mod. Precizăm însă că, de această dată, am căutat să evidențiem aspectele pozitive, de continuitate și stabilitate, rezervându-ne pentru o altă dată analizarea declinului instituțional, a schimbărilor de structură și de concepție, precum și a moștenirii lăsate.

²⁶ Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești*, doc. 290, p. 318.

²⁷ *Ibidem*, doc. 278, p. 299.